

КАКО ЈЕ СПАСЕН ДОСИТЕЈЕВ ЛИЦЕЈ (1923–1949)

АНГЕЛИНА БАНКОВИЋ

САЖЕТАК:

Рад се бави дешавањима из треће и четврте деценије 20. века, када је у неколико наврата разматрано рушење зграде Доситејевог лицеја, предвиђено у склопу измене регулације блока између улица Краља Петра, Господар Јованове, Вишњићево и Господар Јевремово, и проширења Јованове пијаце. Иако та дешавања нису непозната, истраживање представљено у овом раду показало је да су била комплекснија и њихово решавање дуготрајније него што се то раније мислило. За писање овог рада су првенствено коришћени архивска грађа и музејски предмети сачувани у Библиотеци града Београда, Музеју града Београда, Историјском архиву Београда и Заводу за заштиту споменика културе града Београда, хемротечки извори, као и резултати претходно публикованих истраживања. Циљ рада је био да се, што је могуће прецизније, реконструишу догађаји око планираног рушења Лицеја, сумирају дешавања која су довела до његовог очувања и истакне њихов утицај на даљу заштиту непокретног културног наслеђа у Београду.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Доситејево лицеје, заштитна културних споменика, нејојкрејно културно наслеђе, Марија Илић Агапова, Библиотека и музеј Ојштинине града Београда, међурајни период*

ABSTRACT:

This paper deals with events in the 1920s and 1930s, when the idea of demolishing Dositej's Lyceum was proposed on several occasions, as part of the change in the regulation of the block between Kralja Petra, Gospodar Jovanova, Višnjićeva and Gospodar Jevremova streets, and the expansion of the market on Gospodar Jovanova (Jovanova pijaca). Although these events are not unknown, the research presented here shows that they were much more complex – with their resolution taking considerably longer – than previously thought. This paper primarily draws on sources including archival material and artefacts preserved in the Belgrade City Library, the Belgrade City Museum, the Historical Archives of Belgrade and the Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade, newspaper articles, as well as the results of previously published research. The goal of the paper was to reconstruct, as precisely as possible, the events surrounding the planned demolition of the Lyceum, to summarize the events that led to its preservation, and to highlight the impact of these events on future efforts to protect immovable cultural heritage in Belgrade.

KEYWORDS: *Dositej's Lyceum, protection of cultural monuments, immovable cultural heritage, Marija Ilić-Agapova, Library and Museum of the City Municipality of Belgrade, Interwar period*

Увод

Овај рад је инициран истраживањем два комплекта техничких снимака зграде Доситејевог лицеја, који се чувају у Збирци за архитектуру и урбанизам Музеја града Београда.¹ Поред имена аутора и године настанка, као и информације да су преузети из ранијих музејских инвентара, других података о њима није било. Током истраживања се дошло до сазнања да је њихов настанак везан за догађаје с краја треће и почетка четврте деценије 20. века, односно за планове Општине града Београда да Лицеј сруши, као и активности које су спровођене да до тога не дође. Како се показало, та догађања су била комплекснија и дуготрајнија него што је раније било познато, због чега је основни циљ овог рада да се она што прецизније реконструишу. У његовом писању су коришћени резултати претходних истраживања, архивска и музејска грађа сачуване у Музеју града Београда (МГБ), Библиотеци града Београда (БГБ), Историјском архиву Београда (ИАБ), Републичком заводу за заштиту споменика културе (РЗЗСК) и Заводу за заштиту споменика културе града Београда (ЗЗСКГБ), чланци публиковани у дневној штампи, на првом месту листовима *Време* и *Полиџика*, као и гласилу Општине града Београда, *Београдским ојшћинским новинама* (БОН).

С обзиром на то да је Доситејев лицеј данас споменик културе од изузетног значаја, рад је конципиран тако да су на почетку укратко представљени подаци о самој згради и њеној архитектури, затим резултати претходних истраживања о плановима за рушење, као и хронолошки приказ активности које су пратиле те планове онако како су реконструисане током самог истраживања. У закључку је дат још један осврт на дешавања која су довела до очувања Лицеја, као и њихов утицај на заштиту других објеката непокретног културног наслеђа у Београду.

О згради Доситејевог лицеја

Доситејев лицеј, у Господар Јевремовој улици 21, данас је споменик културе од изузетног значаја и налази се у склопу просторне културно-исто-

ријске целине од изузетног значаја – *Простор око Доситејевог лицеја*.² Према различитим ауторима, то је једина и најстарија сачувана стамбена зграда подигнута у Београду пре Првог српског устанка.³ Претпоставља се да је саграђена у 18. веку, највероватније између 1739. и 1789. године. Позиционирана је на углу Вишњићеве и Господар Јевремове улице, тако што је двома споредним фасадама постављена на уличну регулацију, док је главна фасада окренута ка башти, која се пружала ка Господар Јовановој улици. Зидана је од бондрука и покривена ћерамидом, и представља пример турско-балканске архитектуре. Има четвороводни кров с високим димњацима. Правоугаона је у основи и има приземље и спрат. Унутрашњи простор је био подељен на *селамлук*, окренут ка улицама, и – знатно пространији – *харемлук*, оријентисан ка дворишту и делом ка Господар Јевремовој улици. Најрепрезентативнији простор је био спрат харемлука, у чијем центру се налазио велики хол. Око њега су биле распоређене собе, као и *диванхана*, која је најдоминантнији елемент дворишне фасаде. Приземље, у којем су биле смештене економске просторије, дрвеним степеништем је повезано са спратом, намењеним првенствено становању власника. Због репрезентативности и импресивних габарита, претпоставља се да је зграда била власништво неке имућне турске породице, па и стан управника београдске вароши.⁴ У њој је, крајем 18. века, било седиште француског посланства, а за време Првог српског устанка, од 1809. до 1813. године, Велика школа. Након пропасти устанка, поново је прешла у турско власништво, све до средине 19. века, када се као њен власник помиње прво трговац Никола Кутула, а затим бакалин Андреја Дада. Дади је припадала и 1908. године, када је Министарство просвете и црквених послова, у склопу обележавања стогодишњице од оснивања Велике школе, на зграду поставило спомен-плочу (сл. 1). Од Даде су је наследиле Калиопа Палигорић и Катарина Ђорђевић, у чијем власништву је остала до 1953, када је одлуком Владе Народне Републике Србије експроприсана. Пре тога је, 1949. године, у зграду смештен Музеј Вука и Доситеја.⁵

Претходна истраживања о плановима за рушење Доситејевог лицеја

Питање рушења Доситејевог лицеја које је било актуелно између два светска рата у литератури се појављује од 1974. године, када га је Надежда Катанић повезала с планираним проширењем Јованове пијацице.⁶ Затим су та дешавања разматрали запослени Народног музеја Србије, углавном у водичима и публикацијама посвећеним Музеју Вука и Доситеја. У више наврата су напоменули да је у склопу Генералног плана Београда из 1923–1924. године разматрано питање рушења зграде Лицеја, али да је донета одлука да се он сачува.⁷ Прецизније, наведено је да је Општина града Београда 1926. године изненада донела препоруку да се зграда сруши, због *наводне склоности њаду и ујрожавања живога њених станаара*. Извор за тај податак је био чланак Бранка Максимовића, *Зар и што да њројадне*, објављен у *Полицици* 15. јуна 1926. године, за који је истакнуто да је изазвао негативну реакцију јавности, због које је Општина повукла своју одлуку.⁸

Највише пажње овом питању посвећено је у монографској публикацији Милоја Гордића о Великој школи. Ту се, поново с позивањем на Бранка Максимовића, наводи да је зграда Лицеја *жртвована већ у њрвом њланском уређењу ѡрада из 1923. ѡгине*, али да је спасена захваљујући јавној полемици. Ту се први пут помињу и подаци који су се појавили у штампи 1932, везано за рушење планирано у то време, а о чему ће бити детаљније писано у овом раду. Изнети су и подаци о различитим плановима и активностима спровођеним између два светска рата, који су се односили на идеју да држава откупи зграду и у њој отвори музеј, али који никако нису успевали да буду реализовани, углавном услед недостатка финансијских средстава.⁹

Планови за рушење зграде Доситејевог лицеја: хронологија дешавања

Како се током овог истраживања показало, питање рушења односно очувања Доситејевог лицеја било је далеко комплексније и његово решавање дуготрајније него што се то раније мислило.

Сл. 1. Спомен-плоча која је постављена на зграду Доситејевој лицеја 1908. године, цртеж Александра Романова, 1931. (МГБ, Ур_4983)

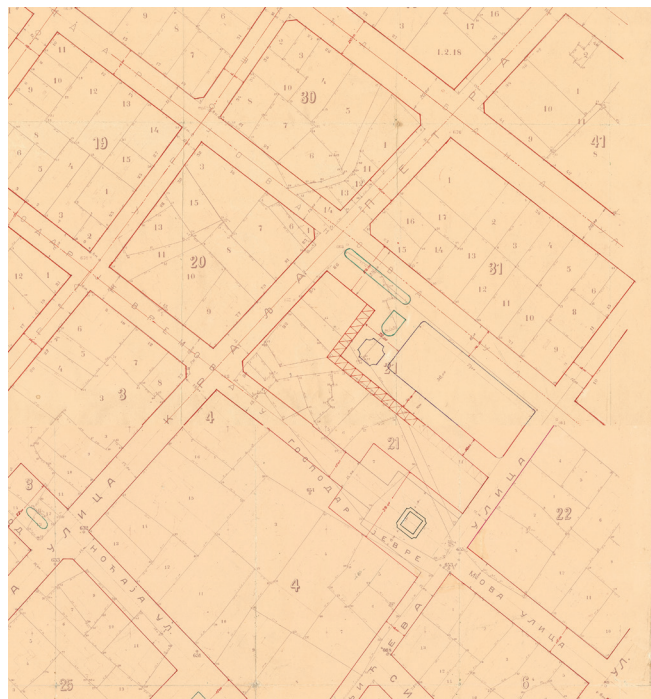
Чини се да почетак неспоразума лежи у тумачењу поменутог чланка Бранка Максимовића, објављеног у *Полицици*.¹⁰ Његов поднаслов гласи: *Техничка Управа Града Београда констативала је да је зграда Доситејеве Велике школе склона њаду и зид који је ѡјасивао већ је ѡрушен*. Максимовић је навео како је зграда у лошем стању и да дуго није обнављана, а да је *зид који ју је ѡјасивао, ѡре десетак дана ѡрушен, из њејознатних разлоја*. Даље је писао да је: *Техничка управа Града Београда констативала да је кућа ѡлико ѡрошна, да ѡстaje ѡјасна за станавање*. Према ѡме, она се више не може издавати ѡод најам, ѡа се лѡично, неће више ни ѡѡрављати, јер ѡресѡје да доноси користи своме сојстивенику. Једном речи – она је одслужила своје...¹¹ Треба имати у виду да Максимовић заправо није написао да је Техничка управа, односно Општина града Београда, донела одлуку о томе да се зграда сруши, већ да је забранила да се у њој станује. На основу тога је он закључио да ће власници, пошто више не могу имати користи од издавања, зграду потпуно запустити и да ће она с временом пропасти. Рекло би се да његов чланак није био написан у циљу да се Општина критикује, већ као по-

Сл. 2. Реулација блока између улица Краља Петра, Господар Јевремове, Вишњићеве и Господар Јованове, према Генералном плану за Град Београд 1923–1924. (МГБ, Ур_16672, деџаљ)

кушај да се надлежни анимирају да зграду сачувају. Може се претпоставити да је Максимовић додатну забуну изазвао и тиме што је навео да је Генералним планом за град Београд из 1923–1924. године, његов аутор Ђорђе Ковалевски предвидео да се на месту где се Лицеј налази прошири Господар Јевремова улица тако што ће се формирати трг око зграде Лицеја и да ће се она наћи у његовом центру, чиме ће јој бити одато *достојно поштовање*.¹²

Међутим, на самом Генералном плану се јасно види да је спајање два крака Господар Јевремове улице било планирано управо на месту где се налази зграда Лицеја, која би услед такве регулације била срушена. Ту јесте био предвиђен правоугаони трг, на плану означен као *Три VII*, окружен улицама Краља Петра, Господар Јевремовом, Вишњићевом и Господар Јовановом.¹³ На њему је уцртано неколико објеката, од којих су два нумерисана и дата у легенди. То су *локална пијаца*, под бројем 97, и *споменик*, под бројем 136 (сл. 2). Споменик је био

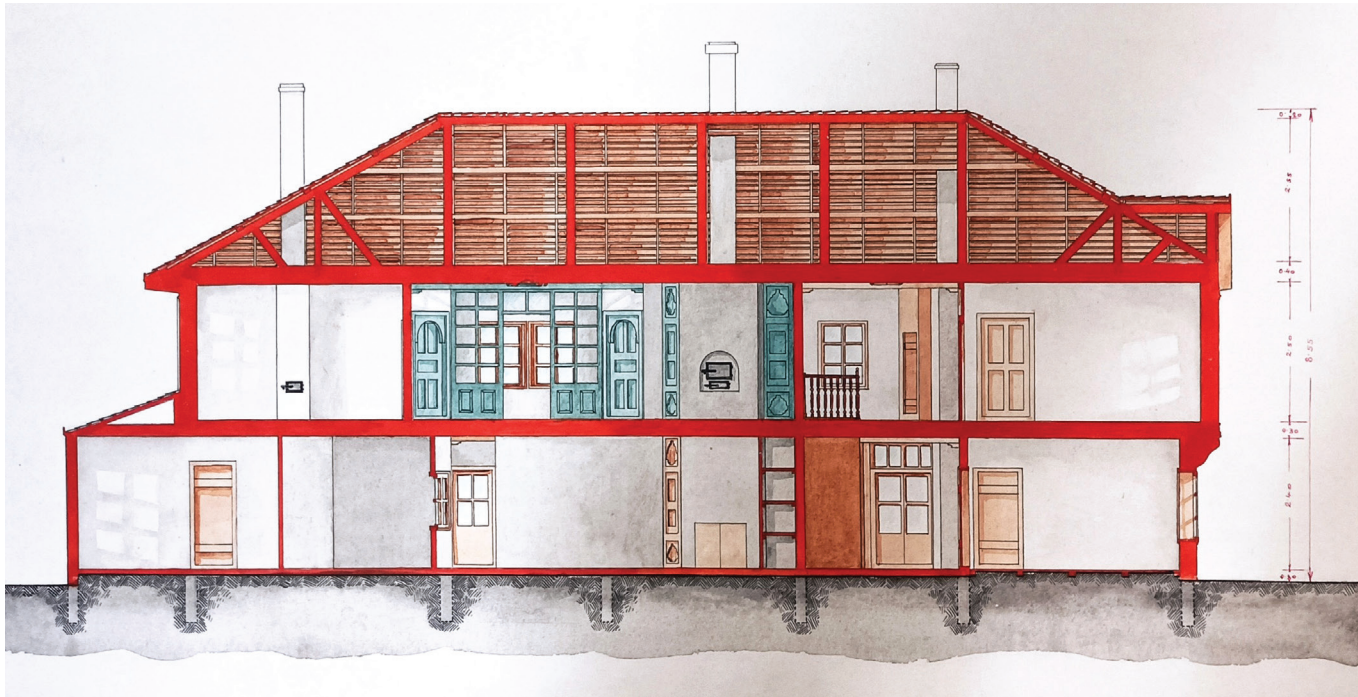

Сл. 3. Секције 34 и 44 за сировођење Генералног плана за Град Београд 1923–1924, 1924. (МГБ, Ур_8535, 8537; деџаљи)

предвиђен на раскрсници Господар Јевремове и Вишњићеве улице, тачно на месту на којем се налази Доситејево лицеје. Исто решење је потврђено и даљим разрадама Генералног плана, који је спроводио комитет формиран у ту сврху. То показују и детаљне секције овог потеза, рађене у размери 1 : 500, 1924. године (сл. 3).¹⁴

Планирана *локална пијаца* је изведена и добила је назив Јованова пијаца. Налазила се између улица Господар Јованове, Вишњићеве и Краља Петра, на месту данашње Основне школе „Михаило Петровић Алас“, односно поред Доситејевог лицеја.¹⁵ Појава Максимовићевог чланка коинцидира са изградњом пијаце, која је отворена 1. октобра 1926. године. Према неким изворима, управо је за потребе те изградње срушен зид који се налазио око Лицеја.¹⁶

Очигледно је Максимовићево писање, како је то наведено и у ранијим истраживањима, изазвало реакцију јавности, с обзиром да је у *Полицији* четири дана касније објављен још један чланак у

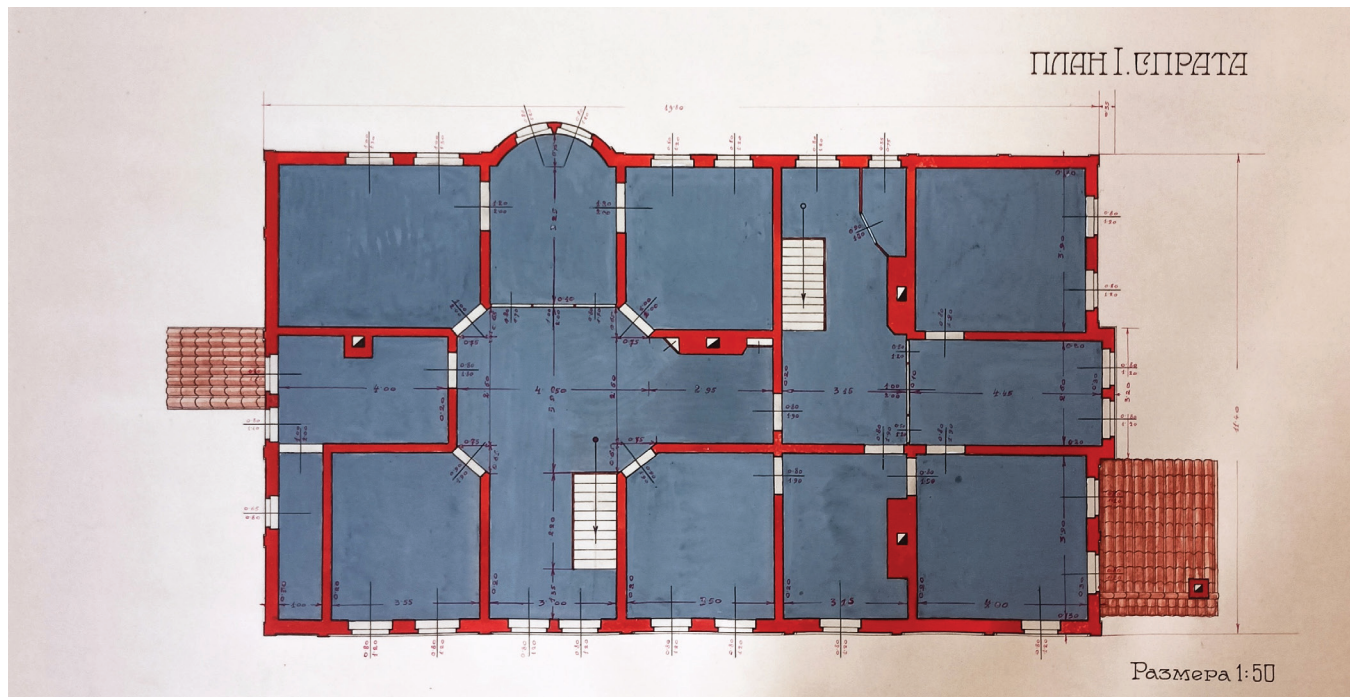

Сл. 4. Пресек Доситејевој лицеја,
цртеж Александра Романова, 1931. (МГБ, Ур_4983)

којем је истакнут значај објекта и критиковани државни и општински органи јер нису ништа предузели да сачувају Лицеј: *У свакој другој земљи њаква једна зграда већ би давно била или у државним или у оиштинским рукама. Оправљена, она би представљала оно што јест: реику знаменитости из једне од најлеиших еиха народне историје. У њој би био смештен, вероватно, какав музеј сшарина из оној времена из која је и она.*¹⁷ Затим је, непуних месец дана касније, у истом дневном листу објављена фотографија Лицеја са срушеним зидом уз наслов *Доситејево лицеј сшасен* и коментаром испод слике: *Зграда у којој је за време Карађорђевој усшанка био ирви наш лицеј шребало је ових дана да буде срушена. Али ишак, на заузимање целој културној Београда, сшари лицеј је сшасен и сви су изледи да ће биши ирешворен у музеј.*¹⁸

Да је Општина узела у разматрање могућност очувања Лицеја, сведоче и дешавања из 1927. године. Наиме, Техничка управа Општине гра-

да Београда се у фебруару те године обратила Београдском универзитету, наводећи да Комисија за израду Генералног плана јесте предвидела очување зграде Лицеја, али да постоје и другачија мишљења, због чега су замолили Савет Универзитета да формира комисију сачињену од три компетентна професора.¹⁹ Резултати рада те комисије за сада нису познати, али се из дописа које је Универзитет упутио Општини сазнаје да су је сачињавали ректор Павле Поповић и професори Тихомир Ђорђевић и Бранко Таназевић.²⁰ У јулу исте године, ректор Поповић је председнику Општине упутио још један допис, у којем је изнео став Универзитетске управе, донет на седници 22. јуна, да зграду треба сачувати и, по могућству, у њој основати школски музеј.²¹ Међутим, Општина је 10. јуна 1927. године формирала сопствену комисију, која је требало да прегледа зграду и поднесе извештај о томе *да ли би ишта са малим оправкама мола и даље иослужити и какве би оправке шребало извршити.*²²

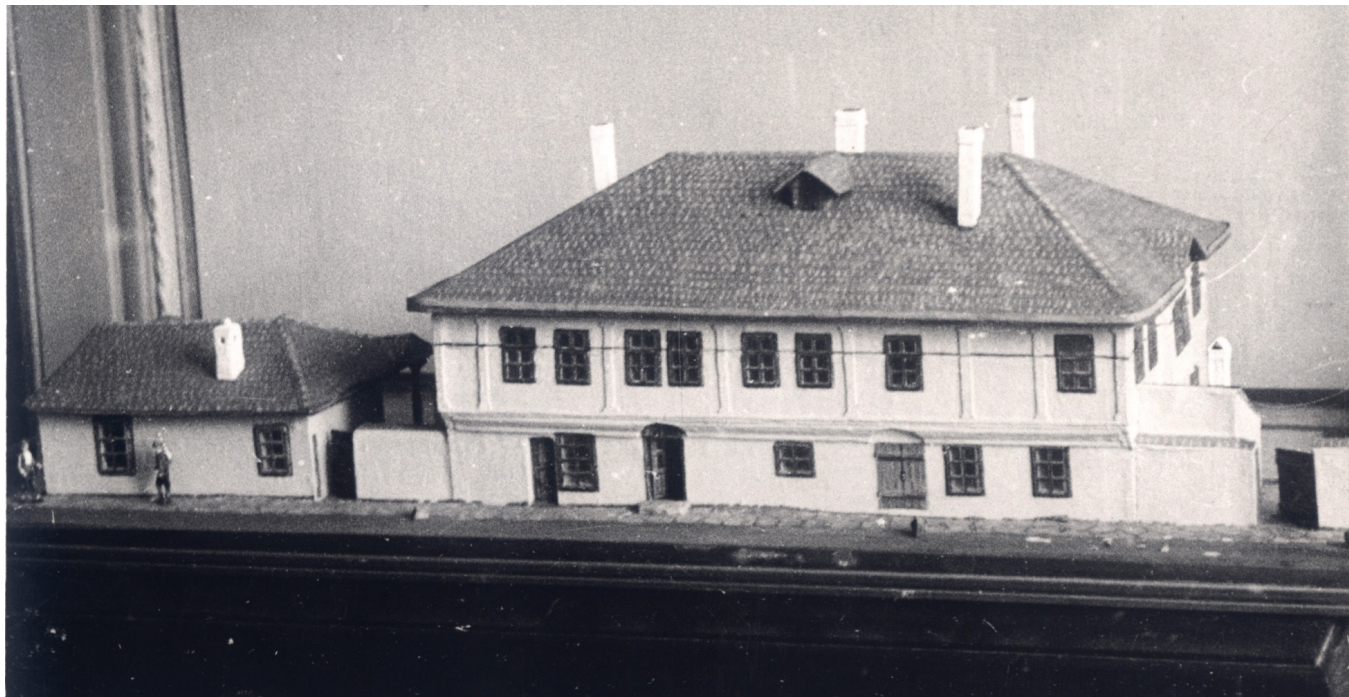

Сл. 5. Основа сграда Доситејевој лицеја, цртеж
Александра Романова, 1931. (МГБ, Ур_4983)

За чланове Комисије одређени су Р. Тодоровић, в. д. шефа Грађевинског одељења Техничке управе, и архитекте Светозар Генић и Јан Дубови. У извештају који су поднели 9. јула исте године, навели су да је унутрашњост зграде у *јрилично добром сјању* *иа не изискује велике и констурктивне ојравке*. *Сјањашњост зграде са улице и из дворишта је на многа месеца руинирана и местимично, од нужника у сјраћу, влажна*. *Прејравке у већем обиму, ради реконстуркције зграде, јодјисани чланови комисије не би јрејоручили из разлоја: а. шјто је јрађеви-на врло сјаара, јиа би се можда у реконстуркцији и они делови, који не би били обухваћени њиме јоремешили и; б. шјто би реконстуркција изискивала неминовно велике издјайке, који не би били у складу са циљем*. Чланови Комисије су ипак навели и које би радове, у случају да се Општина одлучи на реконструкцију, требало спровести и колики би били трошкови. На истом листу је директор Техничке управе Велислав Вуловић руком додао *Тех. Ујрава је мишљења, да на ојравку и одржавање ове згра-*

де не јтреба јтраћити новца. Ни чланови Комисије нису за неку реконстуркцију, но обично одржавање, крјљење. А ако се, јо намени којој је ова зјада служила, сјтвори музеј, [нечитко] да се оваква каква је одржи... На крају је, што је такође руком записано, на седници одржаној 14. јула 1927, донет следећи закључак: *Да се не ради нишја док се дефинитивно не реши чије је имање.*

Тиме је, бар за неко време, питање Лицеја остављено по страни. Пошто су заводи за заштиту споменика у Србији формиран тек након Другог светског рата, у полемику о значају зграде и њеног очувања активно се укључила установа која је у том тренутку носила назив Библиотека и музеј Општине града Београда (данас су то две установе: Библиотека града Београда и Музеј града Београда). Наиме, 27. августа 1931. године, Музеј је издао дозволу Александру Романову да *јрејледа зјаду 'Доситејева школа', изради јланове и све шјто је јојјребно за јрављење модела ове зјаде.*²³ Романов је поступио у складу с том дозво-

Сл. 6. Макета Доситејевој лицеја изложена у сталној поставци Музеја ОГБ, око 1935. (МГБ, Центар за документацију)

лом и 29. августа доставио извештај писан руком, у којем је дао понуду за техничко снимање зграде и израду макете. Да је та понуда усвојена, показује решење Општине града Београда, којим се од Романова откупљују *Планови 'Доситејеве велике школе'* (1. план фасада са улице, 1. план фасада из дворишта, 2. пресека по 1 и 2 сирају, 1. пресек по ребену крова) израђени у размери 1/50 од хамер-хартије и обојени акварелом, као и модел исте зграде у размеру 1/50 од пресованог картона, величачког камена, дрва, месинаног њеха и офарбан, са једним пресеком по II сирају и рамом са стакленим поклопцем за покривање модела.²⁴ Ти цртежи (сл. 4 и 5), седам листова, данас се чувају у Музеју града Београда и садрже: насловну страну, основе приземља и спрата, изгледе фасада из дворишта и са улице, пресек по ребену крова и прецрт спомен-плоче из 1908. године.²⁵ Макета је била изложена у сталној поставци Музеја између два светска рата (сл. 6), али за сада није познато шта се с њом након тога десило.

Сведочанство о томе како је уопште дошло до ангажовања Романова налази се у извештају Марије Илић Агапове, тадашње управнице Библиотеке и музеја Општине града Београда, за 1931. годину: *У Београду се није сачувало многа старих зграда, нарочито не оних који су карактеристични за прошле историјске епохе, историјски развој његове архитектуре, као ни зграде које су значајне саме по себи, јер су у њима одиран велики историјски догађаји, и јер су у њима биле смештене наше прве културне установе. Међу ње реишке очуване зграде, нема сумње једно од првих места припада Доситејевој Великој школи, првом жаришту наше културе након ослобођења под вођем Карађорђем. Ова зграда данас је приватно власништво. Већ неколико година у њој станују мали скромни закупци, који је 'израђују' и 'дограђују' сваки по својој жељи и потреби. Осим тога, а према новом генералном плану, зграда се налази на регулационој линији, т.ј. на месту гуд морају бити пресечене нове улице. То све значи с једне стране, да се зграда немилосрдно укројашу-*

је на очиглед свих, с друге стране, да може једној дана сасвим ишчезнути. Када на предлој поштинској зграда није могла бити узета у закуп, односно ошкунљена за Библиотеку и Музеј, предложена је израда њеној моделу и планову (техничко снимање) да се барем на тај начин спасе од заборава и пројасити овај иминентно културни споменик. Г. Прејседник О.Б., инж. Милан Нешић, осећајући нарочитију љубав према Београду и његове прошлости одобрио је оба предлоја, иако је најпре израђен модел школе, а затим извршено њено техничко снимање. Модел је израдио Александар Романов у размеру 1 : 50 од хамер хартије, обојене акварелом.²⁶

Из наведеног се види да је иницијатива покренута из Музеја, који је покушавао да зграду сачува и да над њом преузме надлежност. Пошто се то није могло реализовати, спроведене су активности које су обезбедиле да се барем очува сведочанство о згради.

Следећи пут је питање Лицеја покренуто крајем исте године. Наиме, 14. децембра је на седници Одбора Општине београдске донета одлука о измени регулације блока између улица Краља Петра, Господар Јевремове, Вишњићеве и Господар Јованове, а на основу предлога суда О. бр. 31643.²⁷ Суд је приложио и цртеж, у којем је идеја о рушењу Лицеја задржана.²⁸ Расправа која се водила односила се првенствено на прескупу експропријацију и коначно решавање питања Јованове пијаце, које је, како је навео одборник Милош П. Радојловић поштинско на месту, као и да сопственици имања на том простору не могу истима слободно располаћати, јер су генералним планом резервисана за пијацу.²⁹ Треба истаћи да су против одлуке гласала четири члана Одбора, од чега су у записнику сачуване примедбе двојице, а ниједна се није тицала рушења Лицеја.

Већ сутрадан се појавио чланак у дневном листу *Време*, у којем су пренете вести са седнице, а посебна пажња посвећена планираном рушењу Доситејевој великој школи.³⁰ У чланку је наведено да је Општина образовала стручну комисију за преглед Лицеја, која је изнела мишљење да је зграда толико оштећена да ју је немогуће реконструисати, због чега је Општина израдила планове и модел зграде,

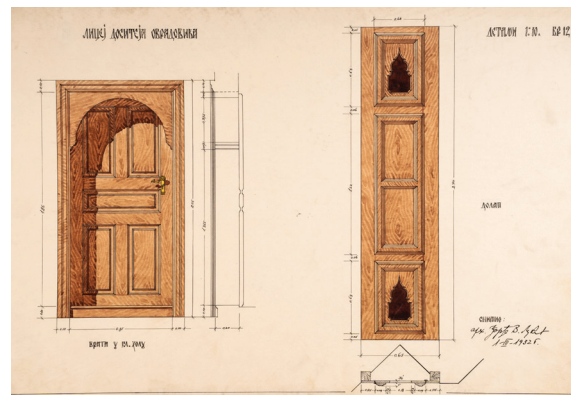
који је поштинско веран оригиналу и показује и унутрашњи распоред (модел се налази у Општинском музеју). Затим је наглашено и да је постојала идеја да се, према ураћеним цртежима и макети, изгради потпуно нова зграда, а према плану је било предвиђено да се на њеном месту подигне обелиск да би се ипак очувала успомена на то место.³¹ Негативне реакције су се појавиле већ наредног дана, када је у *Времену* објављен чланак под насловом *Измена регулације Старој тробља и Јованове улице*.³² У њему је наведено како усвојеном изменом регулације Београд губи још једну своју знаменитост, још један од оној малој броја преосићалих историјских споменика: Доситејевој Великој школи, као и да ће зграда бити порушена следеће, 1932. године, како би се проширила Јованова пијаца. Даље се у чланку углавном понављају подаци који су изнети у оном објављеном претходног дана, али се први пут појављује информација да се размишљало о оправци зграде и њеној евентуалној пренамени у општинску библиотеку или Музеј књиге, што би могло да буде интерпретација иницијативе коју је претходно покренула Марија Илић Агапова.

Ти чланци су изазвали брзу реакцију општинских власти. О томе с једне стране сведочи документација из архиве Библиотеке града Београда, а с друге чланак који је Ђорђе Лукић, архитекта Техничке дирекције, објавио у *БОН-у*.³³ Започео га је речима: *Крајем прошле године београдски листови донели су вести да ће се услед проширења пијаце у Јовановој улици, порушити један од рејских историско-културних споменика Београда, Лицеј – Велика школа Доситеја Обрадовића. Ово је изазвало оправдано чуђење наше културној свети и љубитеља старој Београда. Питало се с правом докле ће се ићи за манијом модернизовања и за неразумљивим непоштовањем старина!* Затим је навео како заиста постоји неколико пројеката о измени регулације простора око Доситејевог лицеја, али да ниједан није коначно усвојен, што је, ваља приметити, у потпуној супротности са одлуком коју је Општински одбор донео у децембру 1931. године. Даље је истакнуто како је Милан Нешић, тада актуелни председник Општине, који са рејским и-

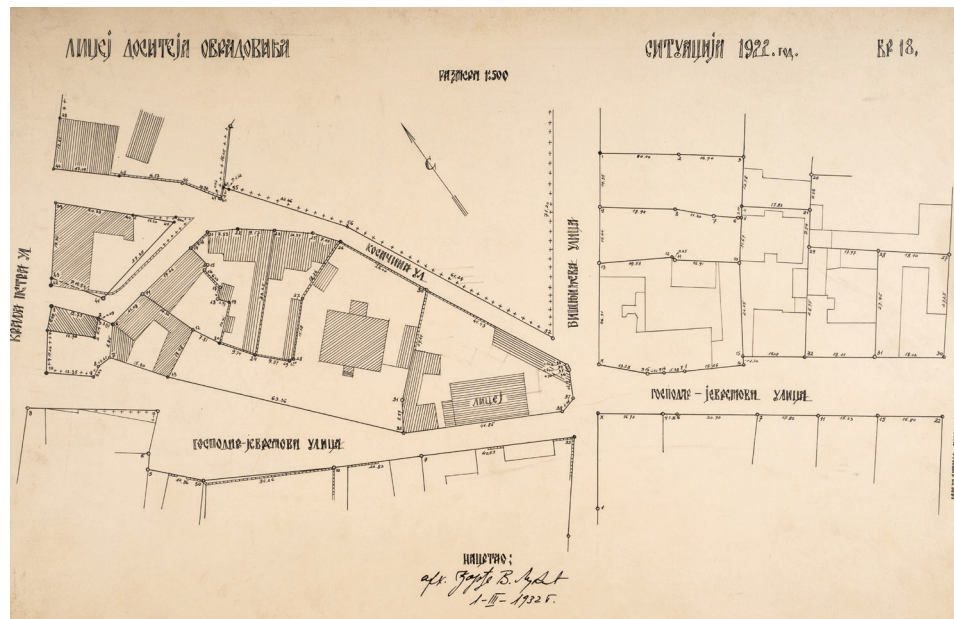
Сл. 7. Перспективни изглед Доситејевој лицеја са севера, цртеж арх. Ђорђа Лукића, 1932. (МГБ, Ур_13390)

јетешом брине о београдским старицама, дао два наређења да би умирио јавност и добио јасну слику њавој стана и дат је њихов транскрипт. Прво наређење је од 16. децембра 1931. године, односно из истог дана као и претходно разматрани чланак из *Времена*, и њиме је Нешић наложио да се обави детаљно техничко снимање Лицеја. Као извршиоца одредио је управо Лукића, који је готове планове требало да преда на реверс Одељку Библиотеке и Музеја на чување. Истовремено је формирана комисија са задатком да обави поновни преглед зграде и напише извештај о њеном стању, могућностима реконструкције, евентуалним хитним интервенцијама, с предмером и предрачуном. За чланове су, поред Лукића, одређени архитекта Рајко Тагић и др Марија Илић Агапова, управница Библиотеке и Музеја. Друго наређење је од 10. фебруара 1932. године, и њиме је Нешић наложио Лукићу да уз досадашње цртеже, изради: њачан ситуациони њлан зграде, два перспективна изгледа зграде, да се сви цртежи акварелишу и каширају и укориче у албум с њврдим и леио израђеним корицама, као и да се такав албум преда Библиотеци и музеју Општине града Београда. Лукић је у чланку изнео и резултате рада комисије, детаљно описао зграду и њено стање, закључивши да је конструкција врло добро очувана и да је зграду могуће поправити, као и да би онда мола да њраје најмање још једно столеће.³⁴

Сл. 8. Враија у њлавном холу и долај Доситејевој лицеја, цртеж арх. Ђорђа Лукића, 1932. (МГБ, Ур_13395)

Додатни детаљи о раду комисије сазнају се од њеног другог члана, др Марије Илић Агапове, из већ цитираног извештаја. О томе она пише: *Пре њо шиио се њрисииуило њтехничком снимању зграде, усииановљена је комисија коју су њоред њоииисаној сачињавали арх. Рајко Тагић и Ђорђе Лукић, чији је задатак био да деиљако њреиледа зграду и њоднесе реферати о њеном изиледу, садашњем станау, моиућностима и њоишеби ресииаурације. Техничко снимање извршио је арх. Лукић, израдивши: 2 њерсеекееивна изгледа, 4 фасаде, 2 основе, њри њресека, 6 деиљаа, 1 сииуациони њлан, 1 њтехнички оиис и 1 изилед крова. Према накнадном Преииседниковом наређењу њланови су каширани и укоричени у нарочиии албум. Након деиљакој и савесној њреиледа зграде усииановили су чланови комисије: а. да се зграда, њод условом, да се иселе кирјације, а уз мале њоиравке, може одржати њреко 100 њодина и да се њрема њоме 'као њрошина' и 'склона њаду' не може рушиии. Најхииинији оиравци сииајали би до 20.000. – динара; б. да је ресииаурација зграде, која би зграду њовраиила у њрвобиино станае и осииурала јој веииии њрајање, моиућа, и да би сииајала око 250.000. – динара; в. да би у сврху очувања зграде од даљеј униииавања, а њрема Грађевинском закону чл. 24 и 25 – њребало хииино њредузетии мере да се и кирјацијама и соисиивенику зграде забрани вршење било каквих њромена на згради; г. да се њо моиућности шиио хиииније њредузму мере ради иселења кирјација*

Сл. 9. Ситуација Доситејевој лицеја 1922. године,
цртеж арх. Ђорђа Лукића, 1932. (МГБ, Ур_13401)

из ове зграде, који зграду немилосрдно уништавају и да се чим пре ово прво отишито просветне обновљене Србије пројласи историјским сјомеником и сја-ви под сручени надзор.³⁵

У складу са одлуком председника Општине, Лукић је техничке снимке предао Музеју, где се и данас чувају.³⁶ Сваки лист је обрађен као засебан музејски предмет и добио је свој инвентарни број, иако је сам аутор на овај комплет реферирао као на албум. Листови су смештени у кожну фасциклу с репрезентативно урађеном првом страном и напоменом о садржају залепљеном унутра. Ту је наведено да је албум кад је настао садржао 20 кашираних цртежа, који су били нумерисани. При инвентарисању 1973. године, недостајали су цртежи од броја 7 до броја 11, односно два цртежа основа и три пресека, тако да је данас сачувано следеће: перспективни изглед с југа (Ур_13389), перспективни изглед са севера (Ур_13390; сл. 7), изглед са улице (Ур_13391), изглед из дворишта (Ур_13392), изглед с југоистока (Ур_13393), изглед са северозапада (Ур_13394), врата у главном холу и долап (Ур_13395; сл. 8), карактеристични плафони (Ур_13396), детаљи розе-

та с плафона (Ур_13397), стаклена преграда у главном холу (Ур_13398), детаљи степенишне ограде (Ур_13399), детаљи окова за врата (Ур_13400), ситуација 1922. године (Ур_13401; сл. 9), лист с текстуалним информацијама о грађевинском материјалу, садашњем стању, првобитном стању и детаљима (Ур_13402) и изглед крова (Ур_13403).³⁷ Сви цртежи су сигнирани са: арх. Ђорђе В. Лукић 1-III-1932г.

Убрзо по настанку цртежа и приближно у исто време кад се појављује Лукићев чланак, излази и непотписан чланак у *Времену*, насловљен као *Законска заштити историјских објектиа*, у којем је цео сегмент, под насловом *Како је сјасена Доситејева Велика школа*, посвећен случају Доситејевог лицеја, с репродукцијом једног од Лукићевих цртежа (Ур_13389; сл. 10).³⁸ У том чланку се наводи да је кућа склона паду, и да би на месту те зграде требало проширити Јованову пијаци. Извршена је и измена Генералној плану. Срећом Министарство грађевина имало је више увиђавности од Ојштинине, и није одобрило ову одлуку, већ је скренуло пажњу Ојштини да Доситејев лицеј треба да остане сачуван. Иако за сада нису пронађена документа која

Сл. 10. Перспективни изглед Доситејевог лицеја с јула,
цртеж арх. Ђорђа Лукића, 1932. (МГБ, Ур_13389)

о томе сведоче, неопходно је истаћи могућност да је Лицеј заправо спасен након интервенције Министарства грађевина, а не самоиницијативном одлуком Општине.

На његову даљу судбину свакако је утицало и доношење Грађевинског закона 7. јуна 1931. године. У њему је први пут посвећена пажња *историјско-уметничким грађевинама* (чл. 24) и *историјско-уметничким грађевинама* (чл. 25), а општинама је наложено да, *у сјоразуму са надлежном влашћу за чување сџарина*, донесу уредбу о утврђивању делова града и старих грађевина које треба сачувати и доставе је Министарству грађевина у року од шест месеци од доношења Закона.³⁹

Чини се да је иницијатива у правцу реализације законских одредаба потекла од музејских стручњака, који су у априлу 1933. године упутили допис Суду Општине града Београда, с молбом да се, у договору с Народним, Општинским и другим београдским музејима, одреде појединци који ће припремити уредбу коју Закон налаже. У том допису је посебно истакнута *Доситејева Велика школа*.⁴⁰ Суд је на основу тог захтева донео решење о формирању

комисије, која је требало да утврди шта је то што се у Београду треба чувати и поставио за чланове два представника Општине, док је музејима остављена слобода да сами изаберу своје представнике. Међу девет чланова које су музеји одредили, била је и Марија Илић Агапова, управница Библиотеке и музеја Општине града Београда, а прва седница комисије је одржана управо у тој установи, 26. маја 1933. године. Међутим, како је Илић Агапова навела, до краја те године се по том питању није даље одмакло.⁴¹

Грађевинским законом (чл. 5) било је одређено да Уредба о извођењу регулационог плана мора да садржи прописе о одржавању *историјских и уметничких објеката*, због чега то питање није могло да буде дуго одлагано. Тако је крајем 1935. године у Библиотеку и музеј стигао допис Грађевинског одбора, којим је та установа позвана да делегира једног свог запосленог на седницу посвећену изради предлога Уредбе о извођењу регулационог плана, а поводом *оних чланова Уредбе којима ће се реулисати и иштање очувања историјских и уметничких сџарина у Београду*.⁴² Тај документ је добио назив Уредба о заштити београдских старина, а податке о томе ка-

ко је текао рад на његовом доношењу и комплетан садржај је објавила Марија Илић Агапова.⁴³ Усвојена је на седници одржаној 2. децембра 1935, на којој је посебна пажња посвећена Доситејевом лицеју. О њему је наведено следеће: *У предлоју је било предвиђено, да се лицеј, пошто га регулације сече, времећи у близину с њим, да се његова околина обради у ситилу времена из којих дајира лицеј. Овај део предлоја наишао је на једнодушан одговор код свих присућних чланова. Тако је једноласно донето решење, да се ова зграда, најзначајнији споменик српској Београда у XIX веку, по сваку цену сачува на месту на ком се налази, да се регулација не веже за њену судбину, већ обротно, да се регулација мења према њој.*⁴⁴ Лицеј је пописан и у коначном тексту Уредбе, као тачка 2 у члану II, посвећеном појединачним објектима који се морају сачувати у данашњем стању и по потреби реставрирати.⁴⁵

Међутим, ни тиме питање ове зграде није било трајно решено. Из једног сачуваног реферата Културног одбора Општине града Београда из 1938. године, сазнаје се да је тај проблем и даље био актуелан.⁴⁶ Реферат под називом *Културни одбор Општине града Београда о Доситејевој Великој школи и регулацији Јевремове улице* – састављен је након заједничког састанка Културног и Техничког одбора. Састанак је организован на захтев градоначелника Владе Илића и на њему је разматрано питање регулације Господар Јевремове улице, којом је предвиђено рушење Лицеја. Одлучено је да сваки одбор састави реферат у којем ће образложити своје становиште, након чега је требало да буде организована још једна заједничка седница. Културни одбор је тим поводом формирао комисију која је поново прегледала зграду и чије мишљење је укључено у реферат. У њему су се потписници осврнули и на догађаје из 1931, 1932, 1933. и 1935. године, о којима је у овом раду већ било речи, а посебно је истакнуто да су сваки пут донете одлуке да би Доситејев лицеј требало сачувати. Након изласка на терен, комисија је установила да је регулацију могуће извести тако да се избегне рушење, а свој закључак формулисала следећим речима: *Због свега овога, а нарочито знајући колику важност при-*

седник і. Влада Илић полаже на хармонично решавање свих питања која су важна за развој Београда, Културни одбор сматра – да регулацију Јевремове улице треба извршити тако да се Доситејева Велика школа сачува на свом месту, а у исто време да ову зграду чим пре треба одкувати, како би се могло приступити њеној реставрацији и одредити правилнија намена ове зграде, која би нарочито корисно могла послужити у сврху смештаја школског музеја. Стара Доситејева велика школа – изолована од околине које су око ње постојале, а које би се срушиле, реставрирана и постављена у један леп сквер, око којег би с једне и с друге стране обилазила Јевремова улица, била би од интереса и за пролазнике и за туристе, осим што би естетски леп изгледала и што би корисно послужила за смештај објеката интересантних за развој наше просвете и за оно време кад је ова Школа вршила своју високу просветну и научну функцију.

О истом питању Општина је консултовала и Српску краљевску академију (СКА), која је била другачијег става. На скупу Академије уметности, одржаном 18. марта 1939. године, разматрано је писмо Градског поглаварства Општине, којим су Академији предочена три решења регулације улица око Доситејевог лицеја и уређења Јованове пијаце.⁴⁷ У извештају нису образложене све три варијанте, већ су се чланови осврнули на две, одлучивши се за прву, која је подразумевала рушење, с тим што су предложили да се уместо обелиска, који би сметао саобраћају, постави спомен-плоча на зграду која ће се подићи на месту Лицеја, као и да се у калдрми обележи његова основа. Осим тога, наведено је и да би: *Општина могла угесити фасаду зграде за естетично намештање спомен плоче, која би могла имати Доситејев медаљон, изглед и основу школе са приодним наплатом. На ово је решење Академија уметности дошла, поред једноставног извођења, још и због тога, што би чување ове широке зграде, мало монументалне, било тешко, и што се не зна ни њен првобитни распоред за естетичну реставрацију.* Такође је предложено и да се, пре рушења, зграда снимити фототографски и архивексионски, као и да се објави илустрована брошура о њој.⁴⁸

Након Другог светског рата је ипак преовладало становиште Културног одбора, о чему сведоче дешавања о којима је документација сачувана у Историјском архиву Београда, Републичком заводу за заштиту споменика и Заводу за заштиту споменика културе града Београда. Лицеј је проглашен за културно-историјски споменик под заштитом државе, на основу одлуке Одељења за заштиту споменика културе при Уметничком музеју у Београду (данас Народни музеј Србије), 10. августа 1946. године.⁴⁹ У том тренутку се још увек налазио у власништву Калиопе Палигорић и Катарине Ђорђевић, али је био покренут процес експропријације.⁵⁰ Паралелено са активностима експропријације текле су и оне на припреми конзерваторско-рестаураторских радова, који су спроведени током 1948, а за које је био надлежан архитекта Иван Здравковић.⁵¹ По окончању радова, 1949. године, у зграду је, већ је поменуто, смештен Музеј Вука и Доситеја.

Закључак

На основу података који су прикупљени током овог истраживања може се претпоставити да би судбина зграде Доситејевог лицеја, данас споменика културе од изузетног значаја – да њено рушење није разматрано у предвечерје Другог светског рата, или да је Општина поседовала довољна финансијска средства за експропријацију – била потпуно другачија. Ако се пажљиво прати хронологија дешавања, која би се у будућности могла и употпунити откривањем додатних архивских докумената, закључује се да је Општина града Београда, почевши од усвајања Генералног плана 1923. године, заступала идеју да се Лицеј сруши. Поједине активности председника Општине, попут оних Милана Нешића 1931. и 1932. године, пре би се могле тумачити у контексту

дневнополитичких тема и смиривања јавности, него искрене посвећености очувању културног наслеђа. Свакако, када се разматра ова проблематика, мора се имати у виду и ступањ развоја свести о очувању споменика уопште, што би требало да буде предмет посебног истраживања. Томе додатно иде у прилог и податак да ни чланови СКА, међу којима су се налазили истакнути вајари, сликари и архитекти, нису препознали потребу очувања ове зграде. Они који су то схватили и који су на томе од почетка инсистирали били су запослени у београдским музејима, међу којима је, могуће и најзначајнију улогу у питању очувања Лицеја – имала управница Библиотеке и музеја Општине града Београда Марија Илић Агапова. Захваљујући њеном ангажману, у Музеју града Београда се данас чувају два техничка снимка зграде из међуратног периода, који и сами представљају културно наслеђе. Стицајем околности, односно перманентној угрожености којој је Лицеј био изложен у периоду од скоро 15 година, питање његове заштите се налази на самом почетку развоја идеје о заштити непокретног наслеђа, или како је то истакао Милојко Гордић, полемика око Лицеја је *иницирала свесћ о сјоменичком наслеђу*.⁵² И на неки начин је тако и било. Иако су у развоју те свести улогу морали имати и све већа доступност информација и, последично, обимнија сазнања о односу према културном наслеђу у другим земљама, као и доношење Грађевинског закона, па затим и Уредбе о заштити београдских старина, искуства претходно стечена у активностима на спасавању Лицеја умногоме су утицала на однос према другим споменицима који су Уредбом дефинисани.⁵³

Др Ангелина Ж. Банковић,
историчар уметности
Музеј града Београда
angelina.bankovic@mgb.org.rs

НАПОМЕНЕ:

- 1] Наслов реферира на поднаслов чланка објављеног у дневном листу *Време*, који у оригиналу гласи *Како је сјасена Досијејева Велика школа: Време*, 27. март 1932, 7.
- 2] https://beogradskonasledje.rs/kd/zavod/stari_grad/dositejev_licej.html; https://nasledje.gov.rs/index.cfm/spomenici/pregled_spomenika?spomenik_id=45805; https://beogradskonasledje.rs/katalog_kd/podrucje-okolo-dositejevog-liceja-3 [27. 3. 2023]
- 3] Вујовић 1986: 86; Чубрић 2004, 316; Добрашиновић и Шаулић 1976: 3–4; Гордић 2004: 96.
- 4] Лукић 1932: 222–223; Вујовић 1986: 86–87; Чубрић 2004: 317; Гордић 2004: 87–88, 90–95; Драгојловић 2007: 110; Гавриловић 2019: 74–75; Туцић 2022: 5.
- 5] Чубрић 1994: 11, 28–29; 2002: 20–22; 2004: 317–318; Добрашиновић и Шаулић 1976: 4; Гавриловић 2019: 79–82; Гордић 2004: 88–90. Код неких аутора (Чубрић, Гавриловић) наводи се да су Катарина и Калиопа биле Дадине сестре, а код других да су биле ћерке (Гордић).
- 6] Катанић 1974: 236. Види и: Чубрић 1994: 28; 2002: 22; 2004: 319.
- 7] Чубрић 1994: 28.
- 8] Гавриловић 2019: 82.
- 9] Гордић 2004: 96–98.
- 10] Тај неспоразум је вероватно изазвао сам Максимовић, који је другачије интерпретирао свој чланак када је писао сећања на период између два светска рата, у којима се осврнуо како на учешће у раду Комитета за разраду Генералног плана тако и на чланак у *Полијици*: Максимовић 1982: 54.
- 11] *Исти* 1926: 4.
- 12] Уз чланак је Максимовић приложио и цртеж тог решења, потписан као *Три око Досијејевој Лицеја предвиђен Генералним Планом Београда*. Исти чланак је поново штампан у броју 66–67 часописа *Урбанизам Београда* (1982), у којем је репродукован и исти цртеж, уз натпис: *Три око Досијејевој лицеја како је предвиђен Генералним планом из 1923. године*: 1982: 90.
- 13] Види и: Вуксановић-Мацура 2014: 244.
- 14] Секције 34 и 44, које се односе на део града у којем је Лицеј, чувају се у Збирци за архитектуру и урбанизам МГБ (Ур_8535 и Ур_8537). Више о томе у: Вуксановић-Мацура и Банковић 2018: 147–150; Вуксановић-Мацура, 2014: 177–201. Треба имати у виду да су у току разрада детаљних регулација појединих делова града предлагана различита решења. Тако су у ИАБ сачуване још две варијанте за регулацију простора око Лицеја (ИАБ-6-ТД-к.1482; План са уцртаном регулационом линијом за блокове 21 и 22, Кварт Дорћолски, секција 34 и 45). На једној нема ни трга ни проширења, а регулација Господар Јевремове улице иде тачно преко зграде Лицеја. На другој постоји проширење, тако да регулација заобилази зграду Лицеја, али није јасно шта се планира са самом зградом. Ову другу варијанту је потписао Ђорђе Коваљевски и то је цртеж који је Максимовић публиковао у *Полијици*, врло сличан ономе који је публиковао касније: 1982: 51.
- 15] Новаковић 1930: 1342; Арсенивић 1934: 156. Јованова пијаца је формирана након измештања Велике пијаце, а њен настанак је део активности који су општинске власти спроводиле након Првог светског рата, у циљу повећања броја и уређења постојећих градских пијаца којих није било довољно и нису испуњавале санитарне и хигијенске стандарде. О томе у: Новаковић 1930: 1342–1350.
- 16] Милошевић 1936: 147.
- 17] Милићевић 1926: 9.
- 18] *Полијица*, 11. јул 1926, 4. На ту објаву се реферира у: Гавриловић 2019: 82.
- 19] Допис бр. 1338. од 31. 3. 1927; ДАС, фонд УГБ, Г-200, фасцикла IV, 48/1927. О одлукама Комисије за Генерални план види и напомене број 12 и 14.
- 20] Допис бр. 1017. од 4. 4. 1927; ДАС, фонд УГБ, Г-200, фасцикла IV.
- 21] Допис бр. 2181. од 16. 7. 1927; ДАС, фонд УГБ, Г-200, фасцикла IV.
- 22] ИАБ, ОГБ, к. 481.
- 23] Архива БГБ, Завичајно одељење, документ бр. 21039, од 27. 8. 1931. Библиотека и музеј Општине града Београда су до 1940. године били једна установа, архива настала пре Другог светског рата чува се у Библиотеци града Београда. На увиду у ову документацију захваљујем мр Љубици Ђоровић.
- 24] Архива БГБ, Завичајно одељење, документ бр. 21630 од 4. 9. 1931.
- 25] Инв. бр. Ур_4983.
- 26] Илић-Агапова 1934: 56. Извештај је доступан и на: <http://dlibra2.bgb.rs/dlibra/docmetadata?id=106&from=pubstats> [11. 4. 2023]. Поједини његови делови објављени су у: Илић-Агапова 1935: 124–129.
- 27] Записник је објављен у: *БОН* 2, 14. јануар 1932, 23–28.
- 28] Током овог истраживања није пронађен цртеж регулације који је тада усвојен, али је он у виду скице публикован у: *Време*, 15. децембар 1932, 7.
- 29] Потреба проширења пијаце истакнута је и 1930. године: Новаковић 1930: 1348.
- 30] *Време*, 15. децембар 1932, 7.
- 31] Може се претпоставити да је у чланку писано о комисији из 1927. године, као и цртежима и макети које је урадио Александар Романов, а да поменута временска одредница о формирању комисије годину и по пре – представља хронолошку непрецизност.
- 32] *Време*, 16. децембар 1931, 7.
- 33] Лукић 1932: 220–224.
- 34] О Лукићевом чланку и закључцима комисије раније је детаљно писано у: Гордић 2004: 97–98.
- 35] Илић-Агапова 1934: 56–57.
- 36] Цртежи се чувају у Збирци за архитектуру и урбанизам (Ур_13389–13403), у склопу које их је Дивна Ђурић Замоло инвентарисала 1973. године. Преузети су из некадашње Помоћне збирке, где су били инвентарисани под бројем П 79: подаци из Књиге инвентара Збирке за архитектуру и урбанизам. У архиви БГБ, Завичајно одељење, чува се, без деловодног броја, Списак дародаваца Музеја по инвентару

- слика за 1932, где је под редним бројем три уписано: *Архитектонски одељак инж. Лукић, Албум Лицеја Доситејева Обрадовића, 8-IV-32 (број инвентара 8).*
- 37] Делови текста посвећени грађевинском материјалу и првобитном стању идентични су оном који је објављен у: Лукић 1932: 222.
- 38] *Време*, 27. март 1932, 7.
- 39] Закон је ступио на снагу шест месеци након доношења. Доступан је на: <http://www.ingkomora.org.rs/zakoni/GradjevinskiZakon-SluzbeneNovineKraljevineJugoslavije.pdf> [6. 4. 2023]. Члановима 24 и 25 је утврђено и да није дозвољено вршити никакве измене на грађевинама од историјског и уметничког значаја, нити оправке које нису претходно одобриле надлежне власти за чување стварина. Види и: Tomić 1958: 78–79.
- 40] О томе је у свом извештају писала Марија Илић-Агапова: 1934, 88–89. Она је једна од потписница дописа, који је и објављен у: *Narodna starina* 32 (1933), 300. Види и: Катанић 1974: 236; Илић-Агапова 1935: 127.
- 41] Илић-Агапова 1934: 89–90. Остали чланови су били: Огњен Кузмановић, директор Техничке дирекције ОГБ; Драг. Стојановић, адвокат и одборник ОГБ; Владимир Петковић, директор Народног музеја; Јозо Петровић, Ђорђе Мано-Зиси, Зорица Симић, Миодраг Грбић, инж. Бошковић – кустоси Народног музеја; др Влаховић, кустос Етнографског музеја; Милан Кашанин, управник Музеја кнеза Павла.
- 42] Архива БГБ, Завичајно одељење. Допис нема деловодни број, али има округли печат и потпис Милана Нешића, у функцији члана Грађевинског одбора. Датум је 29. октобар 1935. године.
- 43] Илић-Агапова 1936: 87–92. Овај рад је поново штампан у: Илић-Агапова 2002: 133–148.
- 44] *Нав. дело*: 90.
- 45] *Нав. дело*: 92.
- 46] Реферат је сачуван у архиви БГБ, Завичајно одељење.
- 47] Записник са скупа је објављен у: *Годишњак СКА XLIX* 1939: 76–78. Чланови који су на њему учествовали су: секретар Академије уметности СКА, академик Ђорђе Јовановић, академици Урош Предић, Богдан Поповић и Вељко Петровић, дописни чланови Пера Ј. Поповић, Драгиша Васић, Исидора Секулић и главни секретар Академије друштвених наука СКА академик Јован Радонић. О томе види и: Катанић 1974: 236.
- 48] О томе види и: Катанић 1974: 236. Катанић је такође, вероватно на основу тог записника, поменула три варијанте за решење питања Лицеја, једну – која је подразумевала рушење зграде и подизање обелиска, и другу – која је предлагала премештање зграде, што се такође помиње у записнику. Иако се то не наводи ни у записнику ни код Катанић, може се претпоставити да се трећа варијанта односила на очување зграде и измену предложене регулације, за шта се залагао Културни одбор ОГБ. Да је СКА била против очувања зграде, помиње и Љ. Чубрић: 1994: 28; 2002: 22; 2004: 319. О три предложене варијанте види и: Лукић 1932: 224; а за још један предлог решења овог питања и: Нушић 1933: 246–247.
- 49] Одлука се чува у документацији ЗЗСКГБ о Доситејевом лицеју, а доступна је и на: https://nasledje.gov.rs/index.cfm/spomenici/pregled_spomenika?spomenik_id=45805 [7. 4. 2023]
- 50] У ИАБ (ОГБ, ТД, 30-18-1940) налази се документација о дешавањима која су уследила након проглашења. Из ње се знаје да су власнице уложиле жалбу, али не на саму експропријацију, са којом су се сагласиле и пре проглашења, већ на то што је донето решење да морају о свом трошку да поруше све објекте који су у међувремену дозидани око Лицеја. Жалба није уважена.
- 51] Документација о конзерваторским радовима сачувана је у РЗСК и ЗЗСКГБ. Види и: Здравковић 1949: 96–99; Чубрић 2004: 319.
- 52] Гордић 2004: 97–98. Наравно, ово се не односи на заштиту споменика црквене архитектуре, чији почетак је много старијег датума, или на изоловане случајеве као што је било техничко снимање и фотографисање зграда Правитељствујућег совјета или Богословије Доситеја Обреновића, које је иницирало Српско учено друштво 1865. године: Петровић 1954: 142–154; Вуксановић Мацура и Банковић 2018: 102–104.
- 53] Илић-Агапова 1936: 92.

ЛИТЕРАТУРА:

- Арсеновић, М. (1934), Београдске пијаци, *БОН* 1–3 (Београд): 156–161.
- Вујовић, Б. (1986), *Уметност обновљене Србије 1791–1848*, Београд: Просвета и РЗСК.
- Вуксановић-Мацура, З. (2014), *Генерални план Београда 1923: комјарација и планирање и остварено*, докторска дисертација, Архитектонски факултет, Универзитет у Београду.
- Вуксановић-Мацура, З. и Банковић А. (2018), *Мере града : карте и планови из Збирке за архитектуру и урбанизам Музеја града Београда*, Београд: МГБ.
- Дискусија о новој водоводној тарифи, *Време*, 15. децембар 1932, 7.

- Доситејев лицеј спасен, *Полиџика*, 11. јул 1926, 4.
- Драгојловић, А. (2007), *Београд, Доситејев лицеј*, у: Споменичко наслеђе Србије: непокретна културна добра од изузетног и великог значаја, ур. Г. Марковић, Београд: РЗСК: 110.
- Гавриловић, Е. (2019), *Музеј Вука и Доситејева*, Београд: Народни музеј у Београду.
- Гордић, М. (2004), *Велика школа 1808–1813*, Београд: ЗЗСКГБ.
- Добрашиновић, Г. и Шаулић, Ј. (1976), *Вуков и Доситејев музеј*, Београд: Народни музеј – Београд.
- Законска заштита историјских објеката, *Време*, 27. март 1932, 7.

- Записник XXXV – Друге редовне седнице Одбора Општине београдске, одржане 14 децембра 1931 године у 6 часова по подне, *Ойштинске новине*, 14. јануар 1932, 23–28.
- Здравковић И.** (1949), Конзервација и рестаурација Доситејеве велике школе у Београду 1948. године, *Музеји 2* (Београд): 96–99.
- Измена регулације Старог гробља и Јованове улице, *Време*, 16. децембар 1931, 7.
- Илић-Агапова, М.** (1934), *Пејоодишњи извештај Библиотеке и Музеја Ойштинске града Београда : 1929–1934*, Библиотека града Београда, Завичајно одељење, РУ III 16. Инв. бр. 771.
- Илић-Агапова, М.** (1935), Првих пет година Библиотеке и Музеја града Београда, *БОН 2* (Београд): 124–129.
- Илић-Агапова, М.** (1936), Уредба о заштити београдских старина, *БОН 1* (Београд): 87–94.
- Илић-Агапова, М.** (2002), *Одабрани радови*, прир. Јован Радловић, Београд: БГБ.
- Катанић, Н.** (1974), Прилог проучавању проблема заштите споменика културе у периоду између два светска рата, *Савремена Х* (Београд): 223–244.
- Лукић, Ђ.** (1932), Треба ли порушити Лицеј Доситеја Обрадовић?, *БОН 3* (Београд): 220–224.
- Максимовић, Б.** (1926), Зар и то да пропадне?, *Полијтика*, 15. јун 1926.
- Максимовић, Б.** (1980), *Од студенских дана до њерновијих сјаза урбанизма Београда*, у: Београд у сећањима 1919–1929, ур. М. Ђоковић, Београд: Српска књижевна задруга: 41–56.
- Максимовић, Б.** (1982), Зар и то да пропадне?, *Urbanizam Beograda* 66–67 (Beograd): 90–91.
- Милићевић, Ж.** (1926), Доситејева Велика школа, *Полијтика*, 19–21. јун, 9.
- Милошевић, В.** (1936), Поводом акције за чување београдских старина, *БОН 2* (Београд): 147–149.
- Narodna starina* 32 (1933), 31. XII 1933.
- Новаковић, Д.** (1930), Београдске пијаци, *БОН 23–24* (Београд): 1341–1350.
- Нушић, Б.** (1933), Питања око улепшавања наше престонице, *БОН 4* (Београд): 245–248.
- Перовић, Р.** (прир.) (1954), *Прилози за историју њрвој српској усјанка – необјављена грађа*, Београд: Народна књига.
- Скуп Академије уметности. Скуп 18 марта 1939 год. (1940), *Годишњак СКА XLIX* (Београд): 76–78.
- Томић, С.** (1958), *Pravna zaštita spomenika kulture u Jugoslaviji*, Beograd: Institut za zaštitu spomenika kulture.
- Туцић, Х.** (2022), *Подручје око Доситејевој лицеја*, Београд: 33-СКГБ.
- Чубрић, Љ.** (1994), *Музеј Вука и Доситеја*, Београд: Народни музеј – Београд.
- Чубрић, Љ.** (2002), *Музеј Вука и Доситеја*, Београд: Народни музеј – Београд.
- Чубрић, Љ.** (2004), Педесет пет година Музеја Вука и Доситеја, *Годишњак града Београда LI* (Београд): 315–325.

Summary: ANGELINA BANKOVIĆ

THE SAVING OF DOSITEJ'S LYCEUM (1923–1949)

This work stems from the findings of research into two sets of technical recordings of the building of Dositej's Lyceum, which are held in the Architecture and Urbanism Collection of Belgrade City Museum, for which there was no information on their origins within the museum's documentation. The research revealed that they originated in relation to events of the late 1920s and early 1930s, i.e. to plans by the Municipality of Belgrade to demolish the Lyceum, as well as activities initiated to prevent this from happening. The idea for its demolition stemmed from the General Plan for the City of Belgrade of 1923–1924, as part of which it was planned that a square with a local market would be created, with a monument to mark the former site of the building. The market was

built and began to operate in 1926, but the Lyceum building was privately owned, and before demolition it was necessary to expropriate it, for which Belgrade City Municipality lacked sufficient funds. Considering that during the time of the First Serbian Uprising, the Great School had operated in the building from 1809 to 1813, the professional public became actively involved in the issue of preserving the Lyceum, as it stood as a monument to the development of schooling and higher education in Serbia. Initiatives were launched for the Municipality to purchase the building and to create a museum in it, but these never saw fruition. As the building stood in poor condition, in 1931 technical recordings were made of it, from which a maquette was made, which was exhibited in Belgrade's Municipal Library and Museum. The goal of those activities was to preserve a testimony of the building, if it did not prove possible to preserve the building itself, with the then-director of the Library and Museum, Marija Ilić-Agapova, playing a significant role in their undertaking. Nevertheless, the Municipality did not give up on the idea of demolition and expansion of the market, as well as the implementation of the planned regulation of the block between Kralja Petra, Gospodar Jovanova, Višnjićeva and Gospodar Jevremova streets, where the Lyceum was located. Beginning in 1931, the issue was raised again several times, but was each time abandoned. The proponents of the demolition idea were the Municipality and the Technical Administration, through which detailed regulations of certain parts of the city were implemented, with the Serbian Royal Academy also giving its backing. Employees of Belgrade's museums advocated for the preservation of the building through various letters, studies, commission reports and similar. On the basis of the Law on Construction from 1931, which provided for the preservation of cultural monuments and the adoption of a regulation regarding this, the Regulation on the Protection of Belgrade's Antiquities was adopted in 1936, which also included Dositej's Lyceum. However, the issue of its permanent protection was resolved only after the Second World War, when in 1946 it was declared a cultural and historical monument under the protection of the state. Then, in 1948, conservation and restoration works were carried out, and, in 1949, the Museum of Vuk and Dositej was moved into the building, where it remains to this day.

Dr. Angelina Ž. Banković,
art historian
Belgrade City Museum
angelina.bankovic@mgb.org.rs

List of Figures

- Fig. 1 *The memorial plaque that was placed on the building of Dositej's Lyceum in 1908, drawing by Aleksandar Romanov, 1931 (MGB, Ur_4983)*
- Fig. 2 *Regulation of the block between Kralja Petra, Gospodar Jevremova, Višnjićeva and Gospodar Jovanova streets, according to the General Plan for the City of Belgrade 1923–1924. (MGB, Ur_16672, detail)*
- Fig. 3 *Sections 34 and 44 for the implementation of the General Plan for the City of Belgrade 1923–1924, 1924 (MGB, Ur_8535, 8537; details)*
- Fig. 4 *Section of Dositej's Lyceum, drawing by Aleksandar Romanov, 1931 (MGB, Ur_4983)*
- Fig. 5 *Floor plan of Dositej's Lyceum, drawing by Aleksandar Romanov, 1931 (MGB, Ur_4983)*
- Fig. 6 *Maquette of Dositej's Lyceum exhibited in the permanent exhibition of the Museum of the City Municipality of Belgrade, around 1935 (MGB, Documentation Centre)*
- Fig. 7 *Perspective view of Dositej's Lyceum from the north, drawing by arch. Đorđe Lukić, 1932 (MGB, Ur_13390)*
- Fig. 8 *The door in the main hall and closet of Dositej's Lyceum, drawing by architect Đorđe Lukić, 1932 (MGB, Ur_13395)*
- Fig. 9 *Location of Dositej's Lyceum in 1922, drawing by architect Đorđe Lukić, 1932 (MGB, Ur_13401)*
- Fig. 10 *Perspective view of Dositej's Lyceum from the south, drawing by arch. Đorđe Lukić, 1932 (MGB, Ur_13389)*